

Samogłoski *ę, a*.

Samogłoski *ę, a*, są najczęściej realizowane przez studentów hiperpoprawnie. Natomiast w języku polskim, w mowie potocznej, pojawiają się one tylko w pewnych kontekstach. Stąd też realizacja *ę, a* z pełną nosowością we wszystkich pozycjach w wyrazie, to błąd ortofoniczny. Poza tym, kiedy studenci starają się dokładnie wyartykułować *ę* w wygłosie, dochodzi dodatkowo do interferencji z językiem ojczystym, co skutkuje domknięciem znalizowanego *e* głoską *ŋ*, np. *sienŋ, myślęŋ, dziękujęŋ, japońskąŋ, trenujęŋ, trochęŋ, proszęŋ* itp.

Podręczniki podają, że *ę, a* zachowują nosowość wokaliczną przed spółgłoskami szczelinowymi¹⁹ np.

¹⁸ Zob. *Mały słownik polsko - japoński* (2002).

¹⁹ Nowsze badania pokazują, że nosowość synchroniczna nie istnieje w wymowie współczesnych Polaków. Zob. D. Ostaszewska, J. Tambor (2002). Jednak ze względu na ułatwienie studentom zrozumienia problemu oraz trudności związane z odczytywaniem zapisu asynchronicznej wymowy *ę, a*, w tej pracy przyjmuję tradycyjną wersję wymowy nosówek.

przed [sz]:	książka [ksiąszka], ciężki [ciężki]
przed [ż]:	książę, księżyc
przed [s]:	wąski, często
przed [z]:	brązowy, język
przed [ś]:	sąsiad, częściej

Synchronicznie jest realizowane także *ɶ* w wygłosie, np. jedzie *drogą*, oni *idą*, *pracują*, rusz *głową*, z *mamą*, itp.

Nosówki w wyżej podanych kontekstach przypominają nieco realizację *ɸ* w szybko wymawianych wyrazach japońskich: 選手, 温泉, 遠足, 演奏.

W innych, poza wymienionymi, kontekstach nosówki w języku polskim się nie pojawiają. Czasami wspomina się w fonetyce o niepełnej nosowości *ɶ* w wygłosie. Jednak w mowie potocznej taka nosowość nie występuje. Poza tym ze względu na pojawianie się wygłosowego *ɸ* w wymowie studentów, sensowna wydaje się sugestia, by wymawiać *ɶ* w wygłosie - bez nosowości, jako: *e*.

W formach czasu przeszłego przed *l* oraz *ł*, głoski *ɶ*, *ɶ* są wymawiane odpowiednio jako: *e* oraz *o*, np. wziął [wzioł], płynął [płynoł], stanęli [staneli], zaczęli [zaczeli] itp.

Głoski *ɶ*, *ɶ* są realizowane asynchronicznie przed głoskami zwartymi i zwarto - szczelinowymi, co będzie pokazane niżej, na konkretnych przykładach.

I. W poniższych wyrazach wymawiaj *ɶ*, *ɶ* z pełną nosowością:

chodzą, myślą, mogą, jedzą, czytają, mieszkają, słuchają, wiedzą, znają, piją, piszą, muszą, niosą, śpią, idą, trenują, Japonią, Polską, piosenką, ręką, drogą, sukienką, z mamą, siostrą, kobietą, dziewczyną, aktorką, lekarką, książką [ksiąszką], ciężki [ciężki], mąż [mąsz], mężczyzna [męszczyzna], księżyc, książę, szczęście, gęś, część, sąsiad, usiąść, brązowy, język, wąski, często, tęsknić, mięso, wąsy, zwycięstwo, gęsty, poczęstować, wachać, zwięzić.

II. Głoski *ɶ*, *ɶ* wymawiaj jako: *e*, *o* w wyrazach:

myślę [myśle], chodzę [chodze], mogę [moge], piję [pije], piszę [pische], muszę [musze], niosę [niose], śpię [špie], idę [ide], trenuję [trenuje], robię [robie], myślę się [myle sie], mówię [mówie], dziękuję [dziękuje], proszę [prosze], trochę [troche], imię [imie], ramię [ramie], zaczął [zaczol], wziął [wzioł], płynął [płynoł], krzyknął [kszyknoł], stanął [stanoł], kopnął [kopnoł], zginał [zginoł], zaczęli [zaczeli], wzięli [wzieli],

pragnęli [pragneli], zaczęły [zaczęły], wzięły [wzięły], stanęły [stanęły].

III. Wymowę ϵ , a przed spółgłoskami zwartymi (p , b , t , d , k , g) i zwarto - szczelinowymi (c , dz , cz , $dź$, $ć$, $dź$) można opisać wzorami:

ϵ + spółgłoska zwarta lub zwarto - szczelinowa = e + spółgłoska nosowa o tym samym miejscu artykulacji, co spółgłoska zwarta lub zwarto - szczelinowa.

a + spółgłoska zwarta lub zwarto - szczelinowa = o + spółgłoska nosowa o tym samym miejscu artykulacji, co spółgłoska zwarta lub zwarto - szczelinowa.

Przyjrzyj się przykładom:

ϵ + p // b = **em** + p // b , bo miejscem artykulacji p , b , m są wargi:

zęby [zemby], głęboki [głęboki], bęben [bemben], gołębie [gołembie], krępować się [krepować się], dostępny [dostempny], wstępny [fstempny]

a + p // b = **om** + p // b , bo miejscem artykulacji p , b , m są wargi:

kapać [kompać], skapy [skompy], trąbka [trompka], dąb [domp], ząb [zomp]

ϵ + t // d // c // dz = **en** + t // d // c // dz , bo przy artykulacji t , d , c , dz , n czubek języka dotyka tego samego miejsca za zębami:

święta [świenta], chętnie [chentnie], zajęty [zajenty], obojętny [obojentny], mięta [mienta], wędkarz [wentkasz], będę [bende], tędy [tendy], kolędy [kolendy], ręce [rence], więcej [wiencej], miesiący [miesiency], między [miendzy], pieniądze [pieniendzy], prędziej [prendzej]

a + t // d // c // dz = **on** + t // d // c // dz , bo przy artykulacji t , d , c , dz , n czubek języka dotyka tego samego miejsca za zębami:

błąd [błont], pamiątka [pamiontka], początek [poczontek], wąpć [wontpić], dziesiąty [dziesionty], porządek [porzondek], oglądam [oglundam], stąd [stont], mądry [mondry], gorąco [goronco], miesiąc [miesionc], pieniądze [pieniondze]

ϵ + cz // $dź$ = **eŋ** + cz // $dź$, bo przy artykulacji cz , $dź$, $ŋ$ czubek języka dotyka tego samego miejsca na dziąsłach:

ręcznik [reŋcznik], tęcza [teŋcza], zmęczony [zmeŋczony], tysięczny [tysiēczny], wdzięczny [wdziēczny], miesięczny [miesiēczny], wyręczać [wyreŋczać]

a + cz // $dź$ = **oŋ** + cz // $dź$, bo przy artykulacji cz , $dź$, $ŋ$ czubek języka dotyka tego samego miejsca na dziąsłach:

raćzka [ronczka], włączyć [włonczyć], gorączka [goronczka], łącznie [łoncznie], pączek [ponczek], zajączek [zajonczek]

$e + \acute{c} // d\acute{z} = e\acute{n} + \acute{c} // d\acute{z}$, bo przy artykulacji ć, dź, ń środek języka dotyka tego samego miejsca na podniebieniu twardym:

pięć [pieńć], zajęcia [zajeńcia], zdjęcie [zdjeńcie], chęć [cheńć], będzie [beńdzie], wszędzie [wszeńdzie], sędzia [seńdzia], łabędzie [łabeńdzie]

$a + \acute{c} // d\acute{z} = o\acute{n} + \acute{c} // d\acute{z}$, bo przy artykulacji ć, dź, ń środek języka dotyka tego samego miejsca na podniebieniu twardym:

zamknąć [zamknońć], wziąć [wzionońć], wyjąć [wyjońć], błędzić [błońdzić], wsiądnąć [wsiońdzie], sądzić [sońdzić]

$e + k // g = e\eta + k // g$, bo przy artykulacji k, g, ŋ tył języka dotyka tego samego miejsca na podniebieniu miękkim:

ręka [reŋka], dziękuję [dzieŋkuje], piękny [pieŋkny], większy [wieŋkszy], dźwięk [dźwieŋk], Węgry [Weŋgry], błękitny [błęŋkitny]

$a + k // g = o\eta + k // g$, bo przy artykulacji k, g, ŋ tył języka dotyka tego samego miejsca na podniebieniu miękkim:

pociąg [pocioŋk], łąka [łoŋka], mąka [moŋka], ciągle [cioŋgle], ciągnąć [cioŋgnońć], pajak [pajoŋk], pąki [poŋki], ściągawka [ścioŋgawka]